

*Картель Т. М., доцент кафедри іноземних мов,
Мар'яно Я. Г., доцент кафедри іноземних мов,
Зайцева О. Ю., доцент кафедри іноземних мов,
Сивокінь Г. В., доцент кафедри іноземних мов
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

ДІАЛОГІЧНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті висвітлено особливості процесу формування іноземної мовленнєвої компетентності майбутніх інженерів-будівельників у процесі створення на заняттях з іноземної мови ситуацій їхнього діалогічного педагогічного спілкування з викладачем. Особливої уваги приділено розкриттю сутності технології діалогічного навчання іноземної мови професійного спрямування.

Ключові слова: навчання іноземної мови, іноземна мовленнєва компетентність, педагогічне спілкування, діалогічний підхід, студенти-інженери.

Сучасні теорії спілкування тлумачать його не як вплив однієї людини на іншу за принципом «суб'єкт-об'єкт», а виходячи з розуміння людської особистості як суб'єкта предметної діяльності, де кожна людина є унікальною особистістю.

Найбільш продуктивною і розвивальною стратегією в суб'єкт-суб'єктних взаємовідносинах визнається діалог як вид спілкування, найадекватніший самій людській природі.

Особистісно-зорієнтоване спілкування забезпечує особливу атмосферу спільної роботи й самостійної діяльності студентів та організацію занять з іноземної мови з урахуванням розвитку особистісних якостей студентів - майбутніх фахівців, ураховуючи специфіку їхньої професійної діяльності. Через це зміст навчального курсу «Іноземна мова», а також методика й технологія його викладання, як зазначено у документах Ради Європи "Біллінгвальна освіта: основні стратегічні завдання" та "Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання", має бути спрямованим на посилення роботи викладача з кожним студентом, враховувати їхні особистісні характеристики, забезпечувати активне формування й розкриття іноземних здібностей, надаючи можливість саморозкриття в нових постійно змінних навчальних ситуаціях.

Означена проблема досліджувалася в різних аспектах: в залежності від академічної успішності студентів (Н. Мілітанська, З. Романова); їхнього інтересу до іноземних мов (П. Козик, Т. Рідель, Р. Сирнева); задоволення комунікативної потреби (В. Андрієвська, П. Козик, Т. Левіна, М. Муқанов, Л. Паневіна, О. Роцина, В. Сатінова); наявності в студентів здібностей до

вивчення іноземних мов (О. Кричев, Л. Юрцева); професійних якостей особистості викладача (П. Козик, Н. Симонова); якості стосунків викладача іноземної мови зі студентами (В. Грабал, С. Григорян, Г. Іванова, Т. Кольцова, Ш. Чхартишвілі); індивідуальних особливостей студентів (І. Іменітова, А. Маркіна, Т. Меденцева Н. Симонова,); їхні міжособистісних стосунків у навчальній групі (С. Григорян, Н. Симонова О. Рощина, В. Шадриков); професійної спрямованості навчальної діяльності на заняттях з іноземної мови (О. Башкирцева, А. Гебос, Б. Ноткін, Л. Образцова, Л. Панова).

Спілкування – це двосторонній процес, де обидва партнери є співрозмовниками, співучасниками спілкування, які складають у єдності сукупний суб'єкт спілкування. Саме в такому підході гуманістична психологія і педагогіка бачать сьогодні основні джерела і рушійні сили розвитку і виховання особистості в навчанні студентів іноземної мови через спілкування [3, 4].

Діалог припускає принципову рівність суб'єктів навчання як партнерів, відмінність та оригінальність їх точок зору, орієнтацію кожного з них на розуміння й інтерпретацію його позиції партнером. Діалог розглядається не як засіб формування особистості, а як саме її буття [2].

Суттєво, що внутрішньою умовою діалогічного типу спілкування є особистісне ставлення людей один до одного як рівноправних партнерів по спілкуванню, що ґрунтується на їхньому позитивному ставленні один до одного, їх довірі і взаємному сприйнятті. У стані діалогу дві особистості починають утворювати якийсь загальний психологічний простір створювати єдину емоційну «подію», у якій розгортається творчий процес і взаєморозкриття і взаєморозвитку.

З огляду на означене вище, *метою* статті є висвітлення особливостей процесу формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх інженерів-будівельників у процесі створення на заняттях з іноземної мови ситуацій їхнього діалогічного педагогічного спілкування з викладачем.

У процесі навчання іноземної мови оптимальне педагогічне спілкування має провідне значення, виходячи з соціальної природи мови як засобу спілкування. Під оптимальним спілкуванням при навчанні іноземної мови розуміється діалогічна взаємодія викладача і студентів засобами іноземних мов, максимально наближена до умов природного спілкування і пов'язане з професійними інтересами студентів.

На думку деяких дослідників, що не можна навчити мові, найкраще, що можна зробити – це створити умови, щоб інші вчилися [5]. Частина цих умов полягає в тому, як викладач ставиться до студентів. Здійснений у психологічних дослідженнях аналіз психологічних особливостей неуспішного студента показує, що причиною багатьох його невдач є малоефективне спілкування з ним викладача, відсутність дружньої прихильності, а деколи і явно негативне ставлення. Це доводить, наскільки значуща роль особистості викладача в педагогічному спілкуванні.

При навчанні іноземної мови, де спілкування є основним видом діяльності на занятті, і від того, наскільки це спілкування мотивоване,

наскільки воно цікаве і приємне всім його учасникам, залежатиме зрештою і результат спілкування. Як бачимо, якщо мета оволодіння іноземною мовою – навчити спілкуванню мовою, то необхідно створити відповідні умови на занятті, оскільки навчити спілкуванню можна тільки через спілкування, і саме спілкуванню повинна належати визначальна роль на заняттях з іноземних мов.

Не зважаючи на те, що визнані такі стилі педагогічного спілкування, як авторитарний, маніпулятивний, ліберальний, демократичний, оптимальним вважається демократичний стиль, який є взаємодією викладача і студентів при виконанні спільної діяльності, їхнє партнерство, співпраця. Таке педагогічне спілкування є не тільки умовою ефективного здійснення діяльності, але і сприяє розвитку і вдосконаленню особистісних якостей всіх учасників спілкування. Це особливо очевидно при навчанні іноземної мови, де спілкування є основним видом діяльності на занятті, і від того, наскільки це спілкування мотивоване, наскільки воно цікаве і приємне всім його учасникам, залежатиме зрештою і результат спілкування. Як бачимо, якщо мета оволодіння іноземною мовою – навчити спілкуванню мовою, то необхідно створити відповідні умови на занятті, оскільки навчити спілкуванню можна тільки через спілкування, і саме спілкуванню повинна належати визначальна роль на заняттях з іноземних мов.

Зазначимо, що не менш важливу роль у процесі оволодіння іноземною мовою відіграють й особистісні якості студентів. Спостереження за реакцією студентів на заняттях засвідчують, що особистісні характеристики можуть допомагати або перешкоджати успішному оволодінню іноземною мовою. Так, вважають, що студенти екстравертовані, що володіють акторським талантом, більш успішні в оволодінні іноземною мовою, ніж стримані, інтровертовані студенти. Такі спостереження можуть бути стереотипними, але вони дають основу для подальших досліджень.

Очевидна проблема для всіх студентів – обсяг і складність мовного завдання, тривалість за часом та інтенсивність зусилля, необхідного для досягнення задовільного рівня володіння мовою. Добре оволодіти іноземною мовою можуть не тільки й не обов'язково ті, кому вона дається легко, але і ті, хто наполегливо досягали цього, долали фрустрації і після багатьох намагань і помилок досягли задовільного рівня володіння мовою. Серед особистісних чинників, які відрізняють успішних студентів від неуспішних, можуть бути такі характеристики, як позитивна орієнтація на завдання, я-включеність, потреба в досягненні, високий рівень домагань, орієнтація на мету і завзятість у її досягненні.

Створення мовної атмосфери на занятті і спілкування мовою рекомендується і як відповідна стратегія, яка приймається студентами особливо при розвитку комунікативних умінь. Емпатична здатність вважається найістотнішим чинником із загальних здібностей оволодіння іноземною мовою. Поняття «емпатії» – бажання і здатність ідентифікувати себе з іншими людьми як одна з особистісних характеристик пов'язана з інтеграційною мотивацією, тобто мотивацією спілкування, і застосовується при навчанні

іноземній мові для ідентифікації поведінки студентів з поведінкою носіїв мови в ситуації спілкування, зокрема, при інтенсивному навчанні іноземній мові [2].

Очевидна проблема для всіх студентів – обсяг і складність мовного завдання, тривалість за часом та інтенсивність зусилля, необхідного для досягнення задовільного рівня володіння мовою. Добре оволодіти іноземною мовою можуть не тільки й не обов'язково ті, кому вона дається легко, але і ті, хто наполегливо досягали цього, долали фрустрації і після багатьох намагань і помилок досягли задовільного рівня володіння мовою. Серед особистісних чинників, які відрізняють успішних студентів від неуспішних, можуть бути такі характеристики, як позитивна орієнтація на завдання, я-включеність, потреба в досягненні, високий рівень домагань, орієнтація на мету і завзятість у її досягненні.

Заняття рекомендується проводити у вигляді обговорення тих або інших проблем, пов'язаних зі спеціальністю інженерів, вирішення різних типів комунікативних задач. Для цього пропонуються: проблемні завдання для активізації пізнавальної діяльності; різні позиції на проблему з метою спонукати до дискусії, обміну думками, висловлювання згоди, незгоди з тією або іншою точкою зору; рольові ігри; брейнстормінги; запрошення на заняття носіїв мови й організація бесіди в умовах мовного середовища (носії мови не володіють українською мовою).

Визначившись відносно соціальних ролей, типових для виконання майбутніми фахівцями інженерно-будівельної індустрії в офіційних і неофіційних сферах, їх спілкування із зарубіжними партнерами і носіями іноземної мови, ми виділили 5 характерних для цих сфер функцій комунікації: контактовстановлюючу, інформаційну, етикетну, регулятивну, експресивну. Відповідно було виділено 5 груп комунікативних намірів майбутніх фахівців-будівельників як потенційних учасників комунікації, тобто співрозмовників, об'єднаних в єдину систему.

- контактовстановлюючі комунікативні наміри, що припускають входження в контакт у вигляді вітання або звернення до співрозмовника або початок розмови; привертання уваги співрозмовника у формі звернення, вітання партнера або вираження прохання; продовження розмови і регулювання його напряму в потрібне русло; переривання контакту; завершення контакту; прощання у вигляді вдячності і реакції на вдячність:

(Hello! Hi! How are you? How are things? How are you getting on? How do you feel? Let me introduce myself., Meet my friend., May I ask you to do something for me? Would you mind my asking you to? Look here: could I trouble you to..., There is something I should very much like you to do for me. The point is..., Excuse me my interrupting you, but..., Cheer up! Chin up! Thanks! Thank you ever so much!);

- інформативні комунікативні наміри, що передбачають запит інформації; запит додаткової інформації; повідомлення інформації; повідомлення додаткової інформації; отримання (прийом) інформації; пояснення або детальне повідомлення особливостей інформації, подій, дій:

(To make an appointment; to cancel the date; to make a business call; to dial a number; reception room; to give a message; to brief (smb.) on the subject; to settle the details;

summing up session; What about terms of (payment)? It's a promising proposition ! What are his business hours ? He is fully booked);

- етикетні комунікативні наміри, що виражають вибачення, жаль; прохання, раду, комплімент, схвалення; згода (незгода); дозвіл (відмова); пропозиція (запрошення); співчуття (розрада); заборона; вираження своєї точки зору:

(Sorry! Please, excuse me! That's quite all right. Never mind! You're welcome! I should very much like ...; I most deeply sympathize with you! I should like to express my condolence at your grief ...; A Happy Holiday! My best congratulations on the occasion of ...; I fully agree with you on this point! I quite fall in with you! In this, I'm afraid, I quite differ from you! Would you mind, if I ...);

- регулятивні комунікативні наміри, що виражають прохання, раду, пояснення (уточнення), спонукання (пропозиція, наказ); обговорення проблем, обмін враженнями (при збігу або неспівпаданні думок); дія на співрозмовника (рада, наказ, навіювання, переконання і так далі):

(I am afraid I didn't quite catch you. Will you, please, repeat it again ? I refuse to do (smth.); I'm powerless to do (smth.); It's beyond my power to do smth.; No, you can't / mustn't ...; It's impossible. It's prohibited ...; I recommend you to do smth.; May I venture to suggest ...; I'll think it over);

- експресивні комунікативні наміри, що виражають відношення співрозмовника до свого партнера; відношення до висловлювання співрозмовника; відношення до предмета розмови; позитивні або негативні почуття і емоції співрозмовників:

(It's really fine! Isn't it marvelous?! Rather poor! I wouldn't say I like this! It's so-so! I musy say I feel very sorry about it! I regret it all deeply! By no means! On no account! You're right! Very sensible! Sure! Certainly! Exactly! OK! Agreed! Settled! That won't do! You seem to know better!).

Істотним елементом роботи на заняттях з англійської є і те, що кожен з виділених типів комунікативних намірів знаходить своє подальше закріплення в різних мікродіалогах, що передбачають збагачення лексичного запасу і відробіток алгоритмів усного мовного висловлювання майбутніх фахівців-будівельників в офіційній і неофіційній сферах спілкування із зарубіжний фахівцями або носіями іноземної мови.

Намагаючись забезпечити високу частотність використання виділених лексико-граматичних засобів, ми збільшуємо кількість лексико-граматичних засобів кожного з компонентів комунікативної компетенції, підвищуємо варіативність навчальних текстів з їхнім використанням і застосовуємо спеціально розроблені моделі вправ, які диференційовані на:

- вправи, спрямовані на оволодіння різною діалогічною єдністю;
- вправи, націлені на оволодіння різними типами мікродіалогів;
- вправи на оволодіння різними функціональними типами діалогів;
- вправи на вироблення умінь ведення професійно спрямованої бесіди.

Роль викладача полягає в поданні матеріалу, створенні оптимальних умов для діалогічного спілкування. Для цього викладач повинен: сприяти процесу спілкування між усіма учасниками в аудиторії, а також між учасниками і

видами діяльності; діяти як незалежний учасник спілкування; ця роль тісно пов'язана з першою і витікає з неї.

Основний наголос у навчанні робиться на процес спілкування, а не на засвоєння лінгвістичного матеріалу. Очікується, що студенти повинні взаємодіяти скоріше один з одним, ніж із викладачем, виправлення помилок не знаходиться в центрі уваги. Підкреслюється стиль співпраці в спілкуванні. Студенти повинні звикнути до того, що якщо спілкування не вдається, то це загальна провина, а не тільки провина одного того, хто говорить або слухає. Відповідно й успіх у спілкуванні – це успіх усіх учасників цього процесу.

Використання рідної мови допускається для полегшення пояснення завдання залежно від рівня підготовленості і етапу навчання. Лінгвістична система вивчається через спроби до спілкування. Викладач допомагає студентам будь-яким способом, який мотивує їх працювати з мовою. Внутрішня мотивація виникає з інтересу до того, що повідомляється на мові.

Абсолютно природним спілкування може бути лише в умовах природного мовного середовища. В умовах аудиторії все одно залишається елемент навчання, корекції, що вимагає деякого часу на занятті і проходить у вигляді учбового спілкування. Однак навчальне спілкування не повинно носити характер монотонного повторення лінгвістичних форм заради самих цих форм. Навпаки, вони повинні бути включені в різні мовні ситуації, щоб свідоме введення цих лінгвістичних форм перейшло в інтуїтивне володіння ними, тобто слід звертати особливу увагу на зміст спілкування, на те, що повідомляється. Якщо по ходу спілкування виникає заперечення або нерозуміння з того або іншого питання, треба прагнути того, щоб відразу з'ясувати проблему так, як це могло б відбутися в природних умовах. Важливо навчати дискусії, умінню заперечити, доповнити, аргументувати свою точку зору, не боятися її висловити. Із самого початку викладач повинен прагнути формувати особистісне ставлення студентів-інженерів до того, що повідомляється на занятті, відчуття причетності до всього, що відбувається в процесі спілкування. Саме принципи діалогізації поставлені в основу при створенні умов для спілкування іноземною мовою, спрямованого на розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів.

Список літератури

1. Леонтьев А. Н. Педагогическое общение / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : Знание, 1979. – 464 с.
2. Леонтьев А. Н. Психологические механизмы мотивации учебной деятельности / Алексей Николаевич Леонтьев. – Новосибирск : НГПИ, 1987. – 92 с.
3. Лесохина Т. Б. О преимуществах и дифференцированном обучении языкам (школа – технический вуз) / Т. Б. Лесохина // Иностранные языки в школе. – 1989. – № 6. – С. 31–33.
4. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 445 с.

5. Мазурик Т. Н. Влияние индивидуально-психологических качеств студентов на успешность усвоения иностранного языка (в ее связи с иноязычными способностями) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «возрастная и педагогическая психология» / Т. Н. Мазурик. – М., 1984. – 23 с.
6. Меденцева Т. М. Окремі чинники мотивації до оволодіння іноземною мовою студентами немовних вузів / Т. М. Меденцева // Вісник Київського міжнародного університету. Серія : педагогічні науки : зб. наук. пр.. – К. : КиМУ, 2009. – Вип. 12. – С. 111-122.
7. Рідель Т. М. Модель формування оптимальної мотивації учіння студентів немовного ВНЗ у процесі вивчення іноземних мов / Т. М. Рідель // Педагогіка середньої та вищої школи : зб. наук. пр. / за ред. В. К. Буряка. – Кривий Ріг, 2010. – Вип. 31.
8. Bachman L., Palmer A. Language Testing in Practice . - New York : Oxford University Press, 1997.
9. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching. – Oxford University Press, 1991. – 582 p.